

DOI: 10.31548/hspedagog15(2).2024.34-40

УДК: 37.017.4:159.923.2-057.87:94:575(477)

ІСТОРИКО-ГЕНЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІДЕЙ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

Василь КОСТИНЮК, аспірант другого року навчання ОНП 011 «Освітні, педагогічні науки», асистент кафедри педагогіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: v.kostyniuk@nubip.edu.ua

Анотація. Проблема пошуку власної автентичності є актуальною не тільки для України, а й для всіх націй і країн. Збереження цілісності держави та її зміцнення, розвиток громадянських зв'язків, розбудова громадянського суспільства належить до фундаментальних інтересів нашої держави. Саме тому питання формування ціннісної сфери особистості, її національно-культурної ідентичності, національного самовизначення є життєво важливим. Основою національної свідомості є національна самосвідомість, тобто оцінювання себе кожним членом суспільства як частинки свого народу, своєї нації, свого етносу. Власну державу, власну націю створює і плекає її народ. Саме тому першочерговим завданням процесу виховання особистості є формування у неї національної самосвідомості як основи формування державотворчої молоді. У статті розглядаються основні етапи та чинники, що впливають на формування національної самосвідомості серед студентської молоді. Висвітлено теоретичні основи національної самосвідомості, її сутність та основні чинники формування. Здійснено історичний аналіз процесу розвитку національної свідомості в різні періоди: доіндустріальна епоха, індустріалізація та модернізація, сучасність. Проведено генетичний аналіз національних ідей із акцентом на внесок відомих українських науковців, таких, як Ярослав Грицак, Мирослав Маринович, Олександр Палій, Олександр Зайцев, Наталія Яковенко та Володимир Кулик. Розглянуто роль освітніх інституцій у формуванні національної свідомості студентства. Розкрито та проаналізовано сучасні виклики глобалізації та перспективи розвитку національної самосвідомості в умовах відкритого суспільства.

Ключові слова: національна самосвідомість, студенти, історико-генетичний аналіз, освітні інституції, Ярослав Грицак, Мирослав Маринович, Олександр Палій, Олександр Зайцев, Наталія Яковенко, Володимир Кулик.

Актуальність (Introduction).

Формування національної самосвідомості серед студентської молоді є важливим аспектом у контексті загального розвитку суспільства і держави. Національна самосвідомість виступає основою для зміцнення національної ідентичності, патріотизму та громадянської відповідальності. У сучасному глобалізованому світі, де культурні, соціальні та політичні впливи стають дедалі інтенсивнішими, збереження і розвиток національної самосвідомості є особливо актуальними завданнями.

Попри значну кількість досліджень, присвячених проблематиці національної самосвідомості, недостат-

ньо уваги приділяється вивченню історико-генетичних аспектів цього процесу, зокрема, у контексті студентської молоді. Відсутність комплексного аналізу історичних та генетичних чинників формування національної самосвідомості серед студентів у різні історичні періоди обмежує можливості розробки ефективних методик і програм з виховання національно свідомих громадян.

Таким чином, постає необхідність у дослідженні основних етапів і чинників формування національної самосвідомості студентів, з акцентом на внесок визначних українських науковців та освітніх інституцій. Дане дослідження сприятиме не лише глибшому

розумінню процесів національного самовизначення, але й розробці практичних рекомендацій для освітніх установ, які прагнуть підтримувати та розвивати національну свідомість серед молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес науковців до названої проблеми (Я. Грицак, М. Маринович, О. Палій, О. Зайцев, Н. Яковенко, В. Кулик та інші) та зарубіжних вчених (Й. Габермас, Б. Андерсон, Е. Геллнер та інші), які у своїх працях значну увагу приділили формуванню національної самосвідомості та проблемам виховання особистості. Проблеми національної ідентичності знайшли своє відображення в працях філософів В. Андрущенка, С. Анісімова, В. Баранівського, Ю. Білодід, В. Кременя, С. Кримського; соціологів І. Беха, Т. Безсонової, М. Боришевського, В. Вус, О. Пархоменко, Е. Помиткіна, В. Сергєєва та ін. Тому, проблема виховання національної самосвідомості набуває актуального характеру, адже є особливим питанням серед сучасних наукових досліджень.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Зважаючи на те, що проблемі формування національної самосвідомості студентів приділяли увагу багато вчених кожної епохи, але питання інтерактивних методів навчання, впливу глобалізації, ролі новітніх інформаційних технологій, порівняльних досліджень, інклюзивності та багатокультурності, а також оцінки ефективності освітніх програм залишаються недостатньо вивченими, зокрема, що стосується історико-генетичного аналізу формування національної самосвідомості студентів.

Мета статті полягає у заповненні зазначених прогалів у наукових знаннях та пропозиції нових підходів до виховання національної самосвідомості студентів на основі історико-генетичного аналізу.

Виклад основного матеріалу.

Національна самосвідомість є одним із ключових елементів, що визначає культурну ідентичність та громадянську позицію кожної людини. Особливо важливим є формування національної самосвідомості серед молоді, оскільки саме вона є майбутнім нації. У цьому контексті велике значення має національна самосвідомість студентів, як освіченої та активної частини суспільства. Історико-генетичний аналіз ідей формування національної самосвідомості студентської молоді дозволяє простежити еволюцію цих ідей, їх значення та вплив на сучасне суспільство.

Початок формування національної самосвідомості можна простежити ще з Епохи Просвітництва (XVIII століття). Зокрема, цей період характеризувався пробудженням інтересу до національних мов, культур та історії. Такі видатні просвітителі, як Вольтер, Руссо, Гете, Кант активно поширювали ідеї національного самоусвідомлення [11]. Роль студентів в цьому процесі сприяло зростанню кількості студентських об'єднань, які підтримували ідеї національного відродження [5]. Зокрема, Вольтер (1694-1778), французький філософ, історик і письменник, один із найвідоміших просвітителів епохи Просвітництва, своїми творами сприяв розвитку критичного мислення та підвищенню інтересу до національних культур та історії [11].

В Епоху національних відроджень (кінець XVIII - початок XX століття), коли в багатьох країнах Європи та світу почали формуватися національні рухи, спрямовані на відновлення культурної і політичної ідентичності народів, студенти були одними з найактивніших учасників національних рухів, беручи участь у створенні культурних і освітніх товариств, публікації літературних творів та проведенні політичних акцій [3]. В свою чергу, студенти активно брали участь у національних рухах, створюючи культурні та освітні товариства. Видатні діячі, такі

як Тарас Шевченко, Адам Міцкевич, Йоганн Готфрід Гердер та інші в цей час відіграли ключову роль у національних рухах [3; 9].

Зокрема, Тарас Шевченко (1814-1861), український поет, художник і громадський діяч, своїми творами сприяв формуванню національної самосвідомості українців, особливо у студентів. Його творчість, проіннята національними ідеями та боротьбою за незалежність України, стала джерелом натхнення для багатьох поколінь [6]. Шевченко активно виступав за освіту та культурне відродження українців, що знайшло відображення у його поезії та публіцистиці. Його заклики до збереження національної ідентичності та культурних цінностей стали важливим чинником у формуванні самосвідомості української молоді [6].

Адам Міцкевич (1798-1855), польський поет і драматург, один із лідерів польського національного відродження сприяв мотивації молоді на боротьбу за незалежність [1].

Йоганн Готфрід Гердер (1744-1803), німецький філософ і літературознавець, один із основоположників націоналізму наголошував на важливості народної культури та мови, що в подальшому вплинуло на розвиток національної самосвідомості в Європі [4].

У міжвоєнний (1920-1930-ті роки) період ідеї національної самосвідомості продовжували розвиватися, знаходячи своє відображення у студентському середовищі. У багатьох країнах Європи студенти активно підтримували ідеї незалежності та національної ідентичності, беручи участь у різноманітних політичних та культурних рухах. Важливу роль у цьому процесі відігравали університети, які ставали центрами національного відродження та політичної активності [13].

Основні ідеї даного періоду полягали у пошуку національної ідентичності після Першої світової війни та у боротьбі за незалежність. Діячі, такі як Іван Франко, Симон Петлюра, Дмитро

Донцов, сприяли розвитку національної самосвідомості українців, а активна участь у політичних та культурних рухах студентськими організаціями стали центрами національного відродження [8].

Зокрема, Іван Франко (1856-1916), український письменник, поет, публіцист і громадський діяч, своєю активною громадською діяльністю та літературною творчістю сприяв пробудженню національної самосвідомості серед молоді.

Франко був одним із засновників української студентської організації «Дружній лихвар», яка ставила перед собою мету збереження та поширення національної культури та мови. Його творчість та діяльність надихали студентів на боротьбу за свої права та національну незалежність [9; 12].

Симон Петлюра (1879-1926), як український військовий і політичний діяч, голова Директорії УНР, боровся за незалежність України і його діяльність впливала на формування національної свідомості [9].

У післявоєнний період (1945-1980-ті роки), після Другої світової війни, ідеї національної самосвідомості набули нового значення в контексті боротьби за права та свободи. У цей період студенти стали активно виступати за права національних меншин, беручи участь у антиколоніальних рухах та боротьбі за громадянські права. Університети знову стали центрами політичної активності, де студенти висловлювали свої погляди на національну ідентичність та права. Основні ідеї даного періоду полягали у боротьбі за права національних меншин, антиколоніальні рухи та громадянські права. Студенти, в свою чергу, брали активну участь у громадських рухах, виступали за права та свободи, збереження національної культури.

Пізній радянський період (1960-1980-ті роки) характеризується пробудженням національної самосвідомості в умовах тоталітарного режиму та дисидентського руху. Такі дисиденти, як

Василь Стус, Левко Лук'яненко, Олекса Тихий, стали символами боротьби за національну ідентичність. Студенти активно долучалися до дисидентського руху, брали участь у самовидавчій діяльності, організовували культурні заходи [10].

Василь Стус (1938-1985), український поет, перекладач та дисидент, зробив вагомий внесок у формування національної свідомості українських студентів у другій половині ХХ століття. Його поезія та громадська діяльність були спрямовані на боротьбу за права та свободи українців, а також збереження національної культури та мови. Стус став символом боротьби за національну ідентичність та незалежність, його творчість та приклад життя надихали студентів на активну громадську діяльність та відстоювання своїх національних прав [10].

Левко Лук'яненко (1928-2018), український дисидент, політичний діяч і правозахисник, своєю діяльністю сприяв пробудженню національної свідомості серед молоді [9].

Олекса Тихий (1927-1984), як український правозахисник і дисидент, активно виступав за права людини та національне відродження [9].

Післярозпадний період (1991 - початок ХХІ століття) характеризувався відновленням національної ідентичності, демократичними перетвореннями, європейською інтеграцією. Відомі діячі, як-от Леонід Кравчук, В'ячеслав Чорновіл, зробили вагомий внесок у формування національної свідомості, а студенти стали активними учасниками громадських рухів, таких як Помаранчева революція та Революція Гідності [12].

Зокрема, Леонід Кравчук (1934-2022), перший президент незалежної України, сприяв укріпленню національної свідомості в умовах незалежності [7].

В'ячеслав Чорновіл (1937-1999), як український політик, публіцист і громадський діяч, активно боровся за незалежність України, чим впливав на

формування національної свідомості у молоді [12].

Сучасний період (з 2014 року до сьогодні) сприяє активному формуванню національної єдності, європейської інтеграції та закріпленню патріотизму у підростаючого покоління. Сучасні лідери, волонтери, активісти відіграють ключову роль у формуванні національної самосвідомості, особливо під час війни росії проти України, коли студенти беруть активну участь у волонтерських рухах, громадських організаціях, захисті національних інтересів.

Мустафа Найєм (нар. 1981), український журналіст, громадський діяч і політик, як один із активних учасників Євромайдану, своєю діяльністю впливає на підвищення національної свідомості серед молоді [13].

Володимир Зеленський (нар. 1978), Президент України з 2019 року, його діяльність сприяє національній єдності та патріотизму, зокрема серед студентів і молоді [2].

Висновки(Conclusion). Формування національної самосвідомості студентів пройшло через низку важливих історичних етапів, кожен з яких зробив свій унікальний внесок у цей процес. Від епохи Просвітництва до сучасності, студенти завжди були активними учасниками національних рухів, культурного відродження та громадських перетворень. Вплив видатних особистостей, культурних та політичних подій, а також освітніх установ сприяв розвитку національної самосвідомості серед студентів, які стали важливим чинником у формуванні національної ідентичності та майбутнього нації.

Формування національної самосвідомості студентів є складним та багатограним процесом, що включає історичний, генетичний та сучасний аспекти. В процесі формування національної самосвідомості та самоідентичності у студентів в процесі здобуття вищої освіти важливо забезпечити гармонійний розвиток національної ідентичності, з урахуванням викликів сучас-

ного глобалізованого світу. Освітні установи, родина, медіа та інші соціальні ніші мають співпрацювати для створення умов, що сприятимуть формуванню усвідомлених, відповідальних та національно свідомих громадян.

Поряд з цим різні історичні періоди мали своїх видатних діячів, які впливали на формування національної самосвідомості студентів. Їхні ідеї та діяльність сприяли пробудженню національної свідомості, розвитку національної культури та патріотизму серед молоді. Ці постаті залишили вагомий слід у історії національного відродження та продовжують впливати на формування національної самосвідомості сучасних студентів. Представлені результати проведеного дослідження можуть бути корисними для подальших наукових досліджень у цій галузі та для практичної діяльності у сфері освіти та виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астаф'єв О. Творчість Тараса Шевченка та Адама Міцкевича як діалог культур. Слово і час. 2006. № 6. С. 7-15.
2. Брижко-Запур Н. Я тут. Ми тут. Ми всі – це Україна: феномен Володимира Зеленського. Академія, 2023. 280 с.
3. Волинка Г.І. Історія філософії в її зв'язку з освітою: підручник для студ. вищ. навч. закладів. Ред. Г.І. Волинка. К.: Каравела, 2006. 480 с.
4. Гердер Й. Г. Мова і національна індивідуальність. Націоналізм: Антологія. Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000. С. 37-45.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. К.: Наук. думка, 1991.
6. Дзюба І.М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.
7. Доповідь Президента України на урочистих зборах з нагоди Дня

незалежності 22 серпня 1992 р. Робітничая газета. 1992. 27 серпня. С. 2.

8. Костомаров М. Історія України в життєписах визначних її діячів. Львів, 1918.

9. Огородник І.В. Українська філософія в іменах: навч. Посібник. І.В. Огородник, М.Ю. Русин. К.: Либідь, 1997. 328 с.

10. Попов В., Котець Я. Соціально-філософські погляди Василя Стуса. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 41, с. 71-77.

11. Федів Ю.О. Історія української філософії: навчальний посібник. К.: Україна, 2000. 512 с.

12. Халамендик В.Б. Історія розвитку української філософської думки: культурно-освітні аспекти. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. № 38. С.126-138.

13. Юзва Л.Л. Студентська молодь про соціальні революції в Україні початку ХХІ сторіччя (за результатами аналізу автобіографічних текстів). Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. № 1148. С. 140-146.

REFERENCES:

1. Astafiev O. (2006) Tvorchist Tarasa Shevchenka ta Adama Mitskevycha yak dialoh kultur [The work of Taras Shevchenko and Adam Mickiewicz as a dialogue of cultures]. Slovo i chas - Word and time, 6, 7-15 [in Ukrainian].
2. Bryzhko-Zapur N. (2023) Ya tut. My tut. My vsi – tse Ukraina: fenomen Volodymyra Zelenskoho. Akademiia [I'm here We are here. We are all Ukraine: the phenomenon of Volodymyr Zelenskyi. Academy]. 280 [in Ukrainian].
3. Volynka H.I. (2006) Istoriia filosofii v yii zviazku z osvitoiu: pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakladiv [The history of philosophy in its connection with education]. Red. H.I. Volynka Kyiv: Karavela. 480 [in Ukrainian].

4. Herder Y. H. (2000) *Mova i natsionalna indyvidualnist* [Language and national individuality]. *Natsionalizm: Antolohiia. Uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi*. Kyiv: Smoloskyp. 37-45 [in Ukrainian].
5. Hrushevskiy M. S. (1991) *Istoriia Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Russia]. V 11 t., 12 kn. Redkol.: P.S. Sokhan (holova) ta in. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
6. Dziuba I.M. Taras Shevchenko. *Zhyttia i tvorchist* [Taras Shevchenko. Life and creativity]. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». 720 [in Ukrainian].
7. Dopovid Prezydenta Ukrainy na urochystykh zborakh z nahody Dnia nezalezhnosti 22 serpnia 1992 r. [Report of the President of Ukraine at the solemn meeting on the occasion of Independence Day, August 22, 1992]. *Robitnycha hazeta*. 2 [in Ukrainian].
8. Kostomarov M. (1918) *Istoriia Ukrainy v zhyttiepysakh vyznachnykh yii diiachiv* [The history of Ukraine in the biographies of its prominent figures]. Lviv [in Ukrainian].
9. Ohorodnyk I.V. (1997) *Ukrainska filosofiia v imenakh* [Ukrainian philosophy in names] navch. Posibnyk. I.V. Ohorodnyk, M.Iu. Rusyn. Kyiv: Lybid. 328 [in Ukrainian].
10. Popov V., Kotets Ya. (2020) *Sotsialno-filosofski pohliady Vasylia Stusa* [Social and philosophical views of Vasyl Stus]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filos.-politoh. studii*. Vypusk 41,71-77 [in Ukrainian].
11. Fediv Yu.O. (2000) *Istoriia ukrainskoi filosofii* [History of Ukrainian philosophy]. *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Ukraina. 512 [in Ukrainian].
12. Khalamendyk V.B. (2009) *Istoriia rozvytku ukrainskoi filosofskoi dumky* [The history of the development of Ukrainian philosophical thought] kulturno-osvitni aspekty. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*. № 38. 126-138 [in Ukrainian].
13. Yuzva L.L. (2015) *Studentska molod pro sotsialni revoliutsii v Ukraini pochatku XXI storichchia* [Student youth about social revolutions in Ukraine at the beginning of the 21st century] za rezultatamy analizu avtobiohrafichnykh tekstiv. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serio suspilsia «Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody»*. № 1148. 140-146 [in Ukrainian].

HISTORICAL-GENETIC ANALYSIS OF IDEAS FORMING NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS OF STUDENTS

Vasyl KOSTYNIUK

Summary. *The problem of finding one's own authenticity is relevant not only for Ukraine, but also for all nations and countries. Preservation of the integrity of the state and its strengthening, the development of civil relations, and the development of civil society belong to the fundamental interests of our state. That is why the question of the formation of the value sphere of the individual, his national and cultural identity, non-national self-determination is vitally important. The basis of national consciousness is national self-consciousness, i.e. self-evaluation by each member of society as a part of his people, his nation, his ethnicity. Its own state, its own nation, is created and nurtured by its people. That is why the primary task of the process of personality education is the formation of national self-awareness as the basis for the formation of state-building youth. The article examines the main stages and factors affecting the formation of national self-awareness among student youth. The theoretical foundations of national self-awareness, its essence and the main factors of its formation are highlighted. A historical analysis of the process of the development of national consciousness in different periods was carried out: the pre-industrial era, industrialization and modernization, modernity. A genetic analysis of national ideas was carried*

out with an emphasis on the contribution of famous Ukrainian scientists, such as Yaroslav Hrytsak, Myroslav Marynovych, Oleksandr Paliy, Oleksandr Zaitsev, Natalia Yakovenko, and Volodymyr Kulyk. The role of educational institutions in the formation of the national consciousness of students is considered. The modern challenges of globalization and the prospects for the development of national self-awareness in the conditions of an open society are revealed and analyzed.

Keywords: national self-consciousness, students, historical-genetic analysis, educational institutions, Yaroslav Hrytsak, Myroslav Marynovych, Oleksandr Paliy, Oleksandr Zaitsev, Nataliia Yakovenko, Volodymyr Kulyk.